

U příležitosti 90. výročí soudního procesu s českými krajaný v Charkově, který je znám jako proces s českými učiteli, uveřejňuje Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) [rozsáhlou dokumentaci k celému případu](#). Byla zdigitalizována ve Státním archivu Bezpečnostní služby Ukrajiny (HDA SBU) v rámci projektu Čechoslováci v Gulagu – dokumentace politických represí v SSSR.

Uveřejněný archivní spis obsahuje 73 svazků s více než deseti tisíci stran dokumentů sovětské bezpečnostní služby (OGPU-NKVD-KGB) k vykonstruované „špionážně-diverzní a kontrarevoluční organizaci českého generálního štábu“ a souvisejícím případům, které se dochovaly v kyjevském archivu HDA SBU (f. 6, č. s. 57288, sv. 1 až 67). Kromě vyšetřovacích spisů jednotlivých osob ze začátku 30. let obsahuje i přepisy soudního líčení z 12. až 14. června 1931, instruktážní brožuru sestavenou OGPU na základě procesu, dokumentaci k rehabilitaci obětí z poloviny 60. let či zabavené dokumenty, dopisy, osobní doklady a fotografie souzených osob. Ukázky z dokumentů, dobového tisku a rodinných archivů najdete [zde](#).

Vyšetřovací spisy k charkovskému procesu jsou prvním souborem uveřejněným v testovací verzi Digitálního archivu dokumentů NKVD-KGB k československé historii, který ÚSTR vytváří ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni a za podpory grantu Ministerstva kultury ČR. Jde o pouhý zlomek z tisíců vyšetřovacích a trestních spisů již zdigitalizovaných ÚSTR na základě spolupráce s HDA SBU a Státní archivní službou Ukrajiny.

Tyto dokumenty, stejně jako velké množství dalších digitalizovaných spisů, budou zpracovány softwarem vyvíjeným týmem pracovníků Katedry kybernetiky Západočeské univerzity v Plzni. Software nejprve naskenované dokumenty převede metodami OCR do podoby elektronického textu a následně uloží do speciálně navržené databáze, která umožňuje interaktivní hledání slov či krátkých frází s využitím grafického uživatelského rozhraní. Databáze bude plně funkční koncem roku 2022.

ÚSTR k procesu s českými učiteli již publikoval studie historiků Adama Hradilka a Jana Dvořáka, kteří se zaměřili na zmapování osudu dvou obětí – [Jiřího Bezděka](#) a [Antonína Vodsed'álka](#). Jejich příběhy byly uveřejněny formou story-map na stránkách virtuálního muzea [Gulag.online](#), které vzniklo ve spolupráci ÚSTR a sdružení Gulag.cz. Historikům se podařilo vypátrat a vyzpovídat dcery obou souzených [J. Bezděka](#) a [A. Vodsed'álka](#). Rozhovor s dcerou Antonína Vodsed'álka Zinou Žantovou byl publikován [tiskem](#). Autoři se k případu vrátili spolu s Jaroslavem Formánkem ve dvou kapitolách publikace [Čechoslováci v Gulagu](#) i ve stejnojmenném dokumentárním [filmu](#) režisérky Marty Novákové.

Proces s českými učiteli se odehrál před představiteli Nejvyššího soudu SSSR v budově sovětské tajné policie OGPU v Charkově ve dnech 12.–14. června 1931. Jeho cílem patrně bylo zlikvidovat kontakty české menšiny v Sovětském svazu s vlastí, přinutit ji k úplné sovětizaci a pokusit se i tímto způsobem přimět československou vládu k diplomatickému uznání SSSR.

Šlo do té doby o největší vykonstruovaný proces proti českým krajanům v Sovětském svazu (překonaný až v září 1938, kdy bylo v Žitomíru odsouzeno a popraveno 80 krajanů). Jeho název připomíná, že z celkem 21 souzených osob bylo dvanáct učitelů. Původně však OGPU v rámci této akce od července 1930 do ledna 1931 pozatýkala v českých vesnicích po celé Ukrajinské SSR desítky učitelů, vedoucích krajaňských spolků, rolníků a předních činitelů českých komunit, kteří byli vyšetřovateli v průběhu přípravy procesu rozděleni do několika smyšlených protisovětských skupin.

Největší z těchto skupin čítala 37 krajanů. Byli obviněni z vyzvědačství a kontrarevoluční činnosti ve prospěch Československa a Francie, z agitace proti sovětské vládě a kolektivizaci, z náboženské agitace, z ekonomické a vojenské špionáže a z diverze. Za vůdčí osobnost údajné sítě špionů československého generálního štábu Sověti označili důstojníka Rudé armády českého původu [Jaroslava Štrombacha](#), který byl 27. května 1931 popraven.

O necelé tři týdny později byli v hlavním procesu k trestu smrti odsouzeni [Rudolf Albert](#), [Jiří Bezděk](#), [Jaroslav Bouček](#), [Josef Heger](#), [Vladimír Jakovlev](#), [Vladimír Jona](#), [Jaroslav Kříž](#), [Josef Michalský](#), [Antonín Vodseďálek](#) a [Antonín Zezula](#). Ostatní byli odsouzeni ke třem až deseti letům těžkého žaláře a někteří ještě k dodatečným trestům konfiskace majetku a vyhnanství.

Odsouzení k smrti však v rozporu s běžnou praxí nebyli okamžitě zastřeleni, ale spolu s ostatními odesláni nejprve do věznice pro politické vězně v Jaroslavlí a následně do [nápravně pracovního tábora SLON](#) na Soloveckých ostrovech.

Část z nich věznění nepřežila v důsledku útrap či další vlny teroru koncem 30. let, kdy byli popraveni. To se týkalo [Josefa Balaše](#), [Emílie Čížkové-Stračevské](#) (s manželem Borisem Stračevským), [Antonína Pavlase](#), [Josefa Píchy-Petrovského](#) a [Alexandra Vavřína](#). Dcera odsouzeného učitele Antonína Vodseďálka Zina Žantová byla informována, že její otec zemřel za války na frontě. Historikům ÚSTR se však podařilo zjistit, že Vodseďálek zahynul 9. února 1943 v [Uchtižemlagu](#). V táboře Gulagu zemřel například i Rudolf Albert.

Do vlasti se podařilo vrátit v předválečném období [Janu Adamecovi](#), [Viktoru Plašilovi](#) a [Jiřímu Bezděkovi](#), který vedl neúnavnou kampaň za propuštění svých druhů z vězení. Sám byl však opět, tentokrát československými komunisty, nespravedlivě vězněn v letech 1952–1960. Po válce se vrátili do Československa i [Josef Michalský](#) a [Vladimír Jakovlev](#).

Tím však není výčet utrpení krajanů v SSSR v rámci této operace u konce. Z dosavadního výzkumu je zřejmé, že kromě hlavního soudního líčení bylo k mnohaletým trestům odnětí svobody odsouzeno ještě minimálně 16 dalších učitelů, rolníků a dělníků zatčených v letech 1930–1931.

Několik měsíců před výročím procesu oslovil pracovníky projektu Čechoslováci v Gulagu Martin Bláha, pravnuke [Vladimíra Bláhy](#) souzeného v souvislosti s procesem s českými učiteli v dosud blíže neznámé skupině osmi Čechů, s [dokumentací](#) k jeho případu, kterou nechal kompletně přeložit do angličtiny. Osudy těchto obětí politických represí i dalších tisíců krajanů v SSSR poodhalí pokračující výzkum v ukrajinských archivech a následné výstupy projektu.

Životopis vyšetřovatele případu „špionážně-diverzní a kontrarevoluční organizace českého generálního štábu“ [Pavla Petroviče Kiseljova](#) zpracoval ukrajinský historik Eduard Zub.

ISUBNI FOTIS
 SIGNALEMENT — PERSONSBESCHREIBUNG
 Manželka
 Femme — Ehegattin
 } *ušel*
 Datum } *Nové křeslo (Křeslo) Praha*
 e nais } *20/14 1900 16/17 1899*
 d Da- }
 burt }
 } *Nové křeslo (Křeslo)*
 } *podíluj' obly'*
 } *šedohnědá modrá*
 } *křeslo. kněží kastanová*
 } *jjna nad klapkou pravého oka*
 ameni }
 ers }
 nzeichen }
 DĚTI — ENFANTS — KINDER

NOV.
 PODPIS MA
 SIGNATURE DU TITULAIRE — UNT
Jaroslav M
 A JEHO MA
 ET DE SA FEMME — UND S

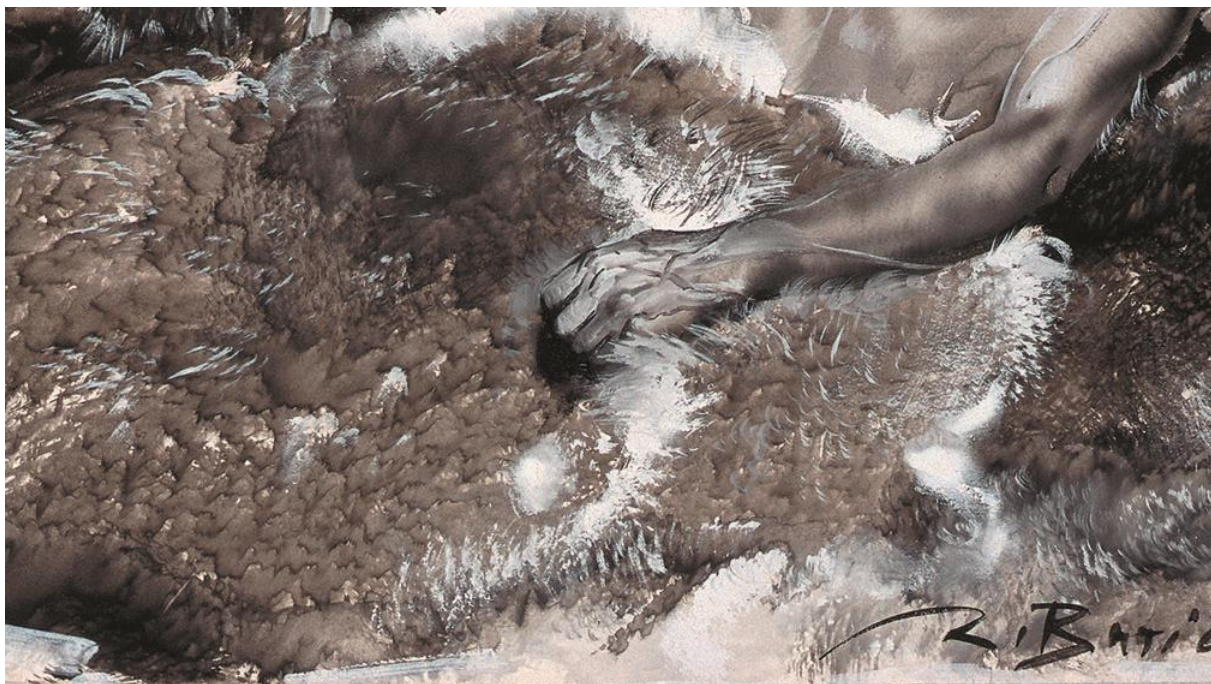
Dokumenty k

procesu

Portréty

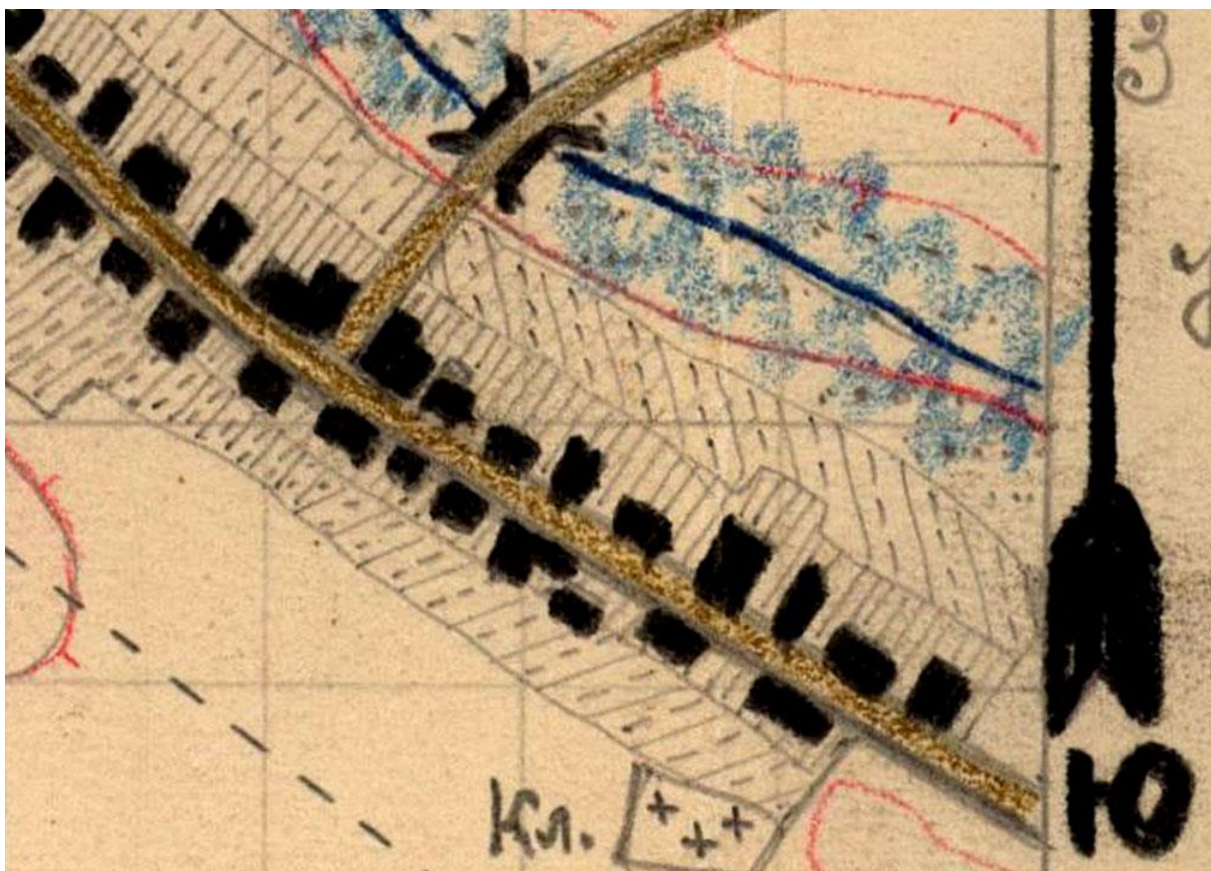
odsouzených

stem a omite! Kerim, jak se to stalo, ale pocitel jsem m
diveem k tomuto malinmu, puchem clovickori ...

Ukázky

dokumentů a fotografií

Infografika k

procesu
ve spolupráci s Aktuálně.cz

Pracovní

seznam osob
vyšetřovaných v souvislosti
s procesem s českými učiteli